

BOLU MÜDÂFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

Fahri Kılıç*

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Mili Mücadele döneminde Bolu’da kurulan Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin çalışmalarını inceleyerek, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin Türk Kurtuluş Savaşı açısından önemini ortaya koymaktır. Mondros Mütarekesi’nin ardından İtilaf devletlerinin başlattığı haksız işgallere karşı Sivas Kongresi’nden sonra Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Bolu şubesi oldukça önemli çalışmalar yapmıştır. Stratejik konumundan dolayı Bolu ve çevresinde Kurtuluş Savaşı sürecinde önemli olaylar yaşanmıştır. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin çabalarıyla öncelikle bölgede asayiş temin edilmiş, düzenlenen yardım kampanyaları ve protesto mitingleri sayesinde de milli bilincin artması sağlanmıştır. Çalışma nitel bir araştırma olup doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Mustafa Kemal Paşa, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Millî Mücadele.

THE ASSOCIATION FOR DEFENCE OF RIGHTS IN BOLU AND ACTIVITIES

ABSTRACT

The aim of this research is to put forward the importance of the activities carried out by Association for Defence of Rights from the perspective of the Turkish Independence War by investigating the activities of Associations for Defence of Rights founded in Bolu throughout the years of national struggle. The Bolu Branch of the Association for Defence of the National Rights of Anatolia and Rumelia developed by the headship of General Mustafa Kemal after the Sivas Congress as a reaction to the unjust occupations of the Allies following the Mondros Armistice carried out quite important works. Because of its strategic position, some important events happened in Bolu and its vicinity during the time of Independence War. Thanks to the efforts of Associations for Defence of Rights in Bolu, law and order was ensured in the region and the national awareness was increased through the contribution drives and protests. This study is a qualitative study in which the document analysis method was applied.

Keywords: Bolu, Mustafa Kemal Paşa, the Association for Defence of Rights, the National Struggle.

* Öğr. Gör. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı, E-posta: kilic_f@ibu.edu.tr

1. GİRİŞ

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Trakya ve Anadolu'da birçok şehrin işgale uğraması karşısında Müdâfaa-i Hukuk, Muhafaza-ı Hukuk, Redd-i İlhak adlarıyla yerel direniş cemiyetleri kurulmuştur. Cemiyetler aracılığıyla işgalleri protesto eden mitingler ve gösteriler düzenlenmiş, telgraflar çekilmiş, basın-yayın faaliyetlerinde bulunulmuş ve halkın direnişe katılması için çalışmalar yapılmıştır. Bu sivil örgütlenmenin askeri kanadını dağınık da olsa Kuvayı Millieye oluştururken, siyasi nitelikli mücadele ise Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu Cemiyetler buldukları bölgenin kurtuluşunu hedeflemişler ve Kuva-yı Milliye'ye asker toplamışlardır.

Bu amaçlarla kurulan başlıca ulusal cemiyetler ise şunlardır: Trakya'da Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Heyet-i Osmaniye, İzmir'de İzmir Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Manisa'da İstihlas-ı Vatan Cemiyeti, İstanbul'da Kilikyalılar Cemiyeti, Kars'ta Milli Şura Hareketi, Erzurum'da Vilayat-ı Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, İzmir'de Redd-i İlhak Cemiyeti, Balıkesir'de Balıkesir Hareket-i Milliye, Alaşehir'de Alaşehir Kongresi, Denizli, Aydın Nazilli'de Heyet-i Milliyeler, İstanbul'da Rodos ve İstanköy Adalar Müdâfaa-i Hukuku-ı İslamiye Cemiyeti, Trabzon'da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, İstanbul'da Milli Kongre Cemiyeti (Tunaya, 1952, 478-527).

Toplumun kendi haklarını ve varlığını korumak için kurulan bu cemiyetler kısa bir süre sonra ülkede yerel iktidarların en önemli temsilcileri haline gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgali ve bu işgale karşı gösterilen tepkiler, Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı, bu cemiyetlerin bölgesel örgütlenmeden ulusal örgütlenmeye dönüşmesinde oldukça önemli rol oynamıştır.

Anadolu'daki yerel örgütlenmenin ardından ulusal örgütlenmenin gerçekleştirildiği Sivas Kongresi'nde alınan kararlarla Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde ulusal bir kurtuluş mücadelesi başlatılmıştır. Bu amaçla ülkenin çeşitli yörelerinde kurulan cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatıyla, Mustafa Kemal Paşa vilayetlere bir tamim göndererek il ve ilçelerde cemiyetin teşkilatlandırılmasını istemiştir. Bu çerçevede birçok yerde olduğu gibi Bolu'da da Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine bağlı olarak bir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur (Akin, 2000, s.7).

1. 1. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, henüz kurulmadan önce Aslında bölgede Kuva-yı Milliye adına ilk örgütlenme kaymakam vekili Mithat Kemal Bey'in girişimiyle Bolu'nun Gerede ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bolu'da İstanbul Hükümeti ile ilişkiler yine Mithat Kemal Bey aracılığıyla 22 Eylül 1919'da gönderilen telgrafla sona erdirilmiştir (Konukçu, 1928, s.24).

Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle Bolu Hükümet Tabibi Doktor. Fuad (Umay) Bey Bolu Sancağı ve kazalarında Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmakla görevlendirilmiştir. Bolu'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Dr. Fuad Bey'in başkanlığında

Mithat Kemal Bey, Tahir (Hitit) Bey, İlyaszade Hakkı Efendi, Kepekçizade Tevfik Efendi, Müftü Ahmet Efendi, Ahmet Recai Efendi, Şeyh Nurettin Efendi, Hafız Arif Efendi, Hacı Durmuşzade Mehmet Efendi tarafından oluşturulmuştur (Sarı, 1995, s.48).

Dr. Fuad Bey başkanlığında Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi olarak kurulan Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri doğrultusunda Kuva-yı Milliye yararına oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Öncelikle Cemiyet adına başkan Dr. Fuad Bey bölge hakkındaki her türlü gelişmeleri gönderdiği raporlarla Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya aktarmış ilçelerdeki Müdâfaa-i Hukuk cemiyetlerinin teşkilatlanmasının gerçekleştirilmesine öncülük etmiştir (Akin, 2000, s.7).

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin merkeze bağlı faaliyet gösteren en önemli şubelerinden birisi de Gerede ilçesinde Doktor Ziya Beyin başkanlığında kurulmuştur. Üyeleri arasında Reşat Bey ile Kadı Mehmet Cemil Bey ve Belediye Reisi Dayıoğlu Midhat Bey bulunmaktadır. Gerede Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti son derece önemli işler başarmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle cemiyet adına Mithat Kemal Bey'in Başkanlığında 22 Eylül 1919'da İstanbul Hükümeti'ne gönderilen bir telgrafla İstanbul Hükümeti ile Bolu Livasının ilişkisi sona erdirilmiştir (Apak, 1942, s. 118).

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine bağlı Mudurnu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti de, Hakkı Durukan başkanlığında, Selim, Fuat, Besim, Ubeydullah, Binbaşı Şevki, Yüzbaşı Muharrem, Sabri, Hilmi ve Salih Zeki Beylerden oluşturulmuştur. Bolu Livasının bir diğer ilçesi Göynük'te ise, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Şevket Efendinin başkanlığında İsmail Nadir, Müftü Hafız İbrahim, Belediye Reisi Şakir Turan ve Yusuf Bayındır Beylerden oluşan bir heyet tarafından meydana getirilmiştir. Ayrıca Göynük Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti bunun dışında Akşemseddin Müfrezesi adı altında bir silahlı birlik de kurmuştur (Özkök, 1971, s. 322).

Bolu, Milli Mücadele tarihi açısından oldukça stratejik bir konuma sahiptir. İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine, Milli Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçmek isteyen bazı aydınlar subaylar ve Meclis-i Mebusan üyeleri Ankara'ya ulaşmak için bu yolu tercih etmişlerdir. Bu nedenle İstanbul-Ankara arasında en önemli geçit noktası olan Bolu'nun güvenliği milli mücadele tarihi açısından da son derece önemlidir. İstanbul-Ankara yolunun ve Bolu'nun emniyeti daima Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin sorumluluklarının başında yer almıştır (Karamanoğlu, 1965, s.12).

İstanbul'dan TBMM'nin açılışına katılmak üzere Ankara'ya gitmek için yola çıkan Celaleddin Arif, Kırşehir Mebusu Rıza, Yozgat Mebusu Reşit, Binbaşı Saffet, Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya, Miralay İsmet, Mülazım-ı evvel Abdurrahman, Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Beylerden oluşan bir heyet bu yolu kullanmıştır. Milli Mücadele açısından son derece önemli olan bu heyetin gerektiği biçimde korunması için, Mustafa Kemal Paşa, Bolu Valisi Ali Haydar Bey ile Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne, durumu bildirmiştir. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa'nın Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği ve gerekli ihtimamın gösterilmesini istediği telgraf şu şekildedir (Özkaya, 1988, s.139):

“Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyefendiye,

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesine,

Der-saadet'den sine-i millete iltica etmek üzere çıkan ve Meclis-i Mebusan Reis Celâleddin Arif Bey'i de hâmil bulunan ilk kafile yarınki 28.3.36 Pazar günü Bolu'ya muvasalat buyuracaklardır.

Muazzez misafirlerimizin şan-ı millete lâıyk bir surette istikballeri ile emr-i istirahatlarının temin buyrulmasını rica eyleriz efendim.”

Heyet-i Temsiliye Namına
Mustafa Kemal

Kafile, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey ve Bolu Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi tarafından gerekli güvenlik önlemlerinin alındığı Bolu'ya 28 Mart 1920 tarihinde ulaşmıştır. Miralay İsmet Bey'in de içinde bulunduğu heyet Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin denetiminde Bolu'da bir gün, Belediye Başkanı İlyaszade Şükrü Bey ve eşraftan İzzet Bey'in evinde ağırlanmıştır. Ardından da kafile Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin mensuplarının kılavuzluğunda salimen Kabak, Karca, Kozyaka köyü, Nallıhan, Beypazarı yolu üzerinden Ankara'ya ulaşmalarına yardım edilmiştir (İnönü, 1995, s.187-188).

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Bolu Milletvekilleri Nuhzade Mehmet Vafı, Yaver Cevat Abbas, Tunalı Hilmi ve Müftü Ahmet Tayyar Beylerin seçilmelerinde etkin rol oynamıştır (Bayraktar, 1998, s.52). Ayrıca I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için Bolu'da 1 Nisan 1920'de yapılan seçimlerde Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önerdiği adaylar seçime katılmıştır. Cemiyet tarafından belirlenen üyeler Hacı Abdulvahap ve Nuri Efendi ile İlyaszade Şükrü Bey ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Başkanı Doktor Fuad Bey'lerdir. Cemiyet bu adayların seçilmeleri için önemli faaliyetlerde bulunmuş ve seçilmelerini de sağlamıştır (Tütüncü, 1996, s.10).

Dr. Fuad Bey'in 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılacak olan Büyük Millet Meclisi'ne Bolu Milletvekili olarak seçilip 9 Nisan 1920 tarihinde Bolu'dan ayrılması üzerine Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi de yeni bir heyet oluşturmak için istifa etmiştir. Başkanlığını eski İaşe Müdürü Mithat Kemal Bey'in yaptığı 11 kişilik yeni bir yönetim kurulu seçilmiştir. Cemiyet'in diğer üyeleri İlyaszade Hakkı Efendi, Hastane Baştabibi İrfan Bey, Doktor Şuayip, Nuri, Hacı Rasih, Sirkeçizade Hacı Servet, İrvanyalı Hacı Emin, Hafız Vehbi, Çataklızade Zeki, Eczacı Faik ve Hitizade Tahir Beylerdir (Yılmaz, 1991, s.106).

Ancak kısa bir süre sonra yönetim arasında bazı sorunlar yaşanmaya başlanması üzerine yönetimde değişiklik yapılmıştır. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yeni yönetimi şu isimlerden oluşmuştur: Belediye Reisi İlyaszade Hafız Hakkı Bey, Dava Vekili Ali Saib Bey, Hastahane Sertabibi İrfan Bey, Şeyh Nurettin Efendi, Sultani Edebiyat Muaallimi Şeref Abdi Ağazade Mehmet Efendi, Küpelizade Mehmet Efendi, Tüccardan Kutucuzade İzzet Efendi, Dava Vekili Eşraftan Vehbi Efendi, Eşraftan Kolluzade Rıfat Efendi (Dertli, 7 Haziran 1336).

Cemiyet, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Milli Mücadele'ye büyük destek vermiş, Bolu ve çevresinde Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesi için önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti bir milis alayı oluşturmuş, komutanlığını

yedek üsteğmen Razi Bey, bölük komutanlığı görevlerini ise Sipkat Bey ile Mehmet Beyler üstlenmişlerdir. Bolulu gönüllü gençlerden meydana getirilen milis gücü yerel kıyafetlerden oluşan üniformaları ile düzenli askeri eğitimler yaparak bölgedeki Kuva-yı Milliye'nin önemli bir gücünü oluşturmuşlardır. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri bu askeri gücün ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenledikleri yardım kampanyası ile 15 bin lira para toplamışlardır (Dertli, 23 Ağustos 1920).

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin geniş kapsamlı yeni bir yönetim kurulu oluşturmak amacıyla Liva genelini temsil eden genel bir seçim yapılmıştır. Bolu'ya bağlı kaza heyetleri 30 Eylül 1920 tarihinde, müntahib-i sani, idare meclisi, belediye üyeleri, ulema ve eşrafin katılımıyla Belediye dairesinde Cemiyet Heyet-i Merkeziyesi için şu üyeler seçilmiştir (Dertli, 4 Teşrin-i Evvel 1336):

- 1-Hafız Tayyar Bey (Reis, eski Bolu milletvekili, eski müftü)
- 2-Taşhancızade Zeki (Eski milletvekili)
- 3-İlyaszade Hafız Hakkı (Belediye reisi)
- 4-Kepekçizade Tevfik Efendi (Eşraftan)
- 5-Hafız Vehbi Efendi (Tüccar)
- 6-Aşıkzade Mehmet Efendi (Eşraftan)
- 7-Hafız Mehmet Efendi (Cami-i Kebir İmamı)
- 8-Dr. İrfan Bey (Sıhhiye müdürü, Hastane baştabibi)
- 9-Abdülgaffar Efendi, (Hastane operatörü)
- 10-Abdüssettar Efendi (Tüccar)
- 11-Vehbi Efendi (Eşraftan Dava Vekili)
- 12-Ali Saib Bey (Dertli Gazetesi Müdürü)
- 13-Tayyipzade Hafız Hakkı Efendi (Ulemadan)
- 14-Muzaffer Efendi (Katip, fabrika müdürü)
- 15-Leblebicizade Ahmed Efendi (Eşraftan)
- 16-Fehmi Efendi (Kanaat Mağazası sahibi)

TBMM'nin açılışının birinci yıldönümünde, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bütün şubelerine, bu arada da Bolu Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne tebrik telgrafi göndermiştir. Buna karşılık Bolu Heyet-i Merkeziyesi adına başkan Mithat Kemal Bey de TBMM başkanlığına bir şükran telgrafi göndermiştir (Dertli, 9 Mayıs, 1337).

Bolu Sancağı ve kazalarında kurulan Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri halkın Milli Mücadele yanında yer alması için büyük çaba sarf etmiştir. İtilaf Devletlerinin haksız olarak gerçekleştirdiği işgallere karşı protesto mitingleri düzenlemiştir. Bu mitinglerden birinde Bolu'da coşkulu bir açık hava toplantısıyla Maraş mezalimi tel'in edilerek, bu işgalin medeniyet dünyası içinde bir leke teşkil edeceği belirtilmiştir. Ayrıca bu mezalime son verilmesinin teminine delalet edilmesi mahalli hükümetten istenilerek, yabancı devlet elçiliklerine protesto telgrafları gönderilmiştir (Çağlar, 1990, s. 21).

Bolu'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin öncülüğünde işgale uğrayan bölgelerdeki insanlara yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Örneğin Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çabalarıyla Bolu halkı tarafından Maraş'a yardım olmak üzere ilk önce 700, daha sonra 800 Lira para toplanarak gönderilmiştir. Bolu Mutasarrıflığı tarafından gönderilen

kuryeler vasıtasıyla köylerden de toplanan 3000 Liranın 1000 Lirası yine Maraş'a gönderilirken, kalan 2000 Lira ise İzmir halkına ulaştırılmıştır (Akbyık, 1990, s.233). Ayrıca şehirdeki memurlar da maaşlarının % 20'sini milli ordunun ihtiyacının karşılanması amacıyla bağışlamışlardır. Bu arada halktan sadece para toplanmamış ordunun kıyafet ihtiyacı da gözönünde bulundurularak ayakkabı, çorap, mintan, gömlek gibi giysiler temin edilmiştir. Bu gibi yardımları orduya doğrudan ulaştırmak ve askerinin moral gücünü yükseltmek için cepheye çoğunluğu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin mensuplarından oluşan Bolu halkı adına heyetler gitmiştir (Türkoğlu, 11 Aralık 1921).

Bolu'nun diğer ilçeleri de bu yardım ve protesto faaliyetlerine katılmıştır. Örneğin Gerede ilçesinde Gerede Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Mutasarıf Lütfi Beylerin çabalarıyla fedakâr Maraş halkı için 100 Lira toplanmıştır. Ayrıca İzmir için de yardım toplanmasına karar verilmiştir. Kıbrısçık ve Seben İlçeleri'nin ahalipleri de topladıkları 80 kuzu, bağış ve yiyecekleri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temsilcilerine teslim ederek bu yardım kervanına katılmışlardır (Dertli, 24 Ocak 1922).

Düzce'de yapılan protesto mitinginde ise; Maraş civarında Fransız kuvvetlerinin ve Ermenilerin yaptığı mezalimin artık çekilmez hale geldiği, vahşi kavimlerin bile yapamayacağı mezalimi medeni devletlerin yapmasının çirkin olduğu belirtilmiştir. Mudurnu'da da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin girişimleri ile Anadolu'daki haksız işgallere karşı protesto mitingleri düzenlenmiştir (Dertli, 28 Mart 1922).

Bu yardım ve protesto faaliyetlerinin yanı sıra cemiyetin önemli üyelerinin ortak imzasıyla bir bildiri yayınlanarak Sevr ve benzeri Paris Antlaşması'na karşı tepkiler ortaya konulmuştur. Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkan Vekili Abdi Bey'in imzaladığı oldukça sert ifadelerin yer aldığı bildiri de şu görüşlere yer verilmektedir (Dertli, 24 Ocak 1922):

“Barış'ın ilk şartı düşmanın Misak-ı Milli sınırlarının dışına defolup gitmesidir... Bunun sağlanması için de kanımızın son damlasına kadar vuruşacağımızdan dost, düşman, kimse şüphe etmesin...”

Bolu'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetleri sonucunda, Kuva-yı Milliye hareketinin askeri ve siyasi başarılarının Bolu'da yansması bütün Anadolu'da olduğu gibi büyük zafer kutlamalarına dönüşmüştür. Gediz muharebelerinde milli kuvvetler tarafından Yunanlılara karşı elde edilen başarı Bolu'da büyük sevinç gösterilerine yol açmıştır. Kutlamalar sırasında Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adına Tayyar Bey'in konuşmaları halkın duygularına tercümanlık etmiştir. Cemiyet başkanı Mithat Kemal Bey Bolu halkı adına Türk ordusuna şükranlarını Bolu Fırka Komutanı Binbaşı Nazım Bey'in şahsında ifade etmiştir (Bolu, 4 Teşrin-i Sani 1336).

Birinci İnönü Zaferi de Bolu'da büyük bir sevinçle karşılanmış, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin üyeleri tarafından kahraman Mehmetçik için birer paket tütün toplama kampanyası başlatılmıştır. Ayrıca Batı Cephesi Komutanlığına Bolulular adına tebrik telgrafları gönderilmiştir. Batı Cephesi Komutanı Mirliya İsmet Paşa da toplanan yardımlara ve kutlamalara karşı Bolu Mıntıka Komutanı aracılığıyla Bolu halkına teşekkür dileklerini iletmıştır (Sarı, 1995, s.84).

İkinci İnönü Zaferi de Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri ve şehrin Mutasarrıfı, Belediye Başkanı ve Boluluların yoğun katılımıyla büyük bir coşkuyla kutlanmış ve fener alayları düzenlenmiştir. Ayrıca halk adına Mutasarrıf Halil Bey, TBMM'ne tebrik telgrafi göndermiştir. Buna karşılık Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Bolu halkına gösterdikleri duyarlılıklardan dolayı teşekkürlerini bildirmiştir. Bu askeri başarıların ardından Bolu'da 17 Temmuz 1920'de gönüllü teşkilâtı kurulmuştur. Bu gönüllülerden oluşan birliğe diğer ilçelerden özellikle de Mudurnu' ve Gerede den de büyük bir destek sağlanmıştır (Dertli, 13 Nisan 1337).

1. 2. Bolu'da Millî Mücadele'ye Katkı Sağlayan Diğer Cemiyetler

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve ilçelerdeki şubelerinin dışında Kuva-yı Milliye'nin bölgedeki temsilciliğini yürüten diğer cemiyetlerden en önemlisi, Bolu Müdâfaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'dir. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması için faaliyetler yürütmek üzere 9 Aralık 1919'da kurulan "Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti"nin Bolu şubesi de 6 Şubat 1920'de kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Cemiyet, ismine gazi kelimesini de ekleyerek Bolu Müdâfaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti adına pek çok yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Birçok defa cemiyeti tarafından askeri başarıların ardından mevlitler okutulmuş ve teberrularda bulunulmuştur. Dönemin Bolu Valisi Halil (Türkmen) Bey ve eşinin de desteğiyle kermesler düzenlenerek Millî Mücadele'ye Bolu bölgesinden maddi yardımlarda bulunulması sağlanmıştır. Ayrıca yapılan toplantılarda Bolu halkının Millî Mücadele bilincinin arttırılmasında önemli rol oynamışlardır (Baykal, 1986, s.1).

Bolu Müdâfaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin yanı sıra, Bolu öğretmenleri de halkı aydınlatmak, Kuva-yı Milliye'yi benimsetmek ve Millî Mücadele'nin fikrî alt yapısını oluşturmak amacıyla, Aralık 1920'de Muallim ve Muallimeler Cemiyeti'ne bağlı olmak üzere, Bolu'da Muallim ve Muallimeler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Bolu Muallim ve Muallimeler Cemiyeti'nin Umumi Kâtipliğini Recep Kaya üyeliklerini de Bolulu öğretmenlerden Hikmet Turhan, Nuri, Azim ve Kazım beyler üstlenmiştir (Dertli, 6 Kanun-ı Evvel 1336).

Millî Mücadele'ye yararlılıkları açısından oldukça dikkat çekici bir diğer örnek de Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'dir. Cemiyetin üyeleri Sıhhiye Müdürü İrfan Bey, Hastane Baştabibi Enver Bey, Hastane Operatörü Abdulgaffar Bey, Hükümet Tabibi Ali Rıza Bey, Eczacı Ali Faik Bey, Belediye Reisi Hafız, Tüccar Hafız Vehbi, Mebus-u sabık Hafız Tayyar ve tüccar Abdüsettar Beylerden oluşmaktadır. Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti 31 Aralık 1920'de oluşturulan yönetim kurulunun faaliyetleri sonucunda Bolu ve ilçelerinden millî mücadele için büyük miktarda nakdi yardımlar toplanmıştır. Yardımlar için kadın kolları genellikle kermesler organize etmişler, erkekler de açık artırmalar düzenlemişlerdir. Bu faaliyetler de dönemin Bolu mutasarrıfı tarafından desteklenmiş, yerel basın da bu yönde kamuoyu oluşturmada etkin rol oynamıştır (Çağlar, 1990, s.24).

Bu faaliyetler çerçevesinde Bolu-Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler Şube-i Merkeziyesi millî orduya maddi ve manevi destek sağlamak amacıyla İhsan Bey'in Kıraathanesinde düzenlediği açık artırmada yüz kırk üç buçuk lira para toplanmıştır (Dertli, 6 Nisan 1337). İkinci İnönü Savaşı'nın ardından da Bolu halkı beş bin sekiz yüz otuz üç kuruş daha para toplamıştır (Dertli, 25 Nisan 1337). Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yararına

Mudurnu'da da 16 Mart 1921'de düzenlenen müsamere sonucunda on bir bin altı yüz yirmi beş kuruş elde edilmiştir (Dertli, 6 Nisan 1337). Gösterinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafı açık artırma ile satışa çıkartılarak yirmi bir bin dört yüz yirmi beş kuruş gelir elde edilmiştir. Düzce'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yararına yapılan faaliyetler sonucunda üç yüz kırk lira altmış bir kuruş toplanmıştır.

2. SONUÇ

Anadolu'nun haksız işgallerini durdurabilmek ve bu işgalleri sona erdirebilmek için genel adı "Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti olan teşkilatlar kurulmuştur. Milli Mücadele ruhunun canlanmasında ve sonuca ulaşmasında, İstanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesilmesinde de bu cemiyetler önemli rol oynamıştır. Sivas Kongresi'nden sonra yerel düzeydeki bu cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti olarak tek bir çatı altında toplanmıştır. Ardından da bu örgütler Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye'nin kurucu siyasal iradesine dönüştürülmüştür.

İstanbul'un işgale uğramasından sonra İstanbul'dan kaçan milletvekilleri, subaylar, yazarlar, gönüllü birçok meslek sahibi, ulusal bağımsızlık savaşının örgütlenmesine katkıda bulunmak ve ulusal davanın yanında yer almak amacıyla Ankara'ya geçmeye başladılar. Bu geçiş yollarının birisi olan İstanbul-İzmit-Adapazarı-Düzce-Bolu-Ankara hattından oluşmaktadır. Bu nedenle Bolu, Kuva-yi Milliye'nin, Anadolu'ya giden yolların üzerinde bulunmasından dolayı, Milli Mücadele tarihi açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Öncülüğü'nde Sivas Kongresi'nde alınan karar çerçevesinde bölgede Kuva-yi Milliye adına ilk örgütlenme kaymakam vekili Mithat Kemal Bey'in girişimiyle başlamış, ardından da Doktor. Fuad Bey başkanlığında Bolu'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Bolu Sancağı ve kazalarında kurulan, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, bölge halkının Milli Mücadele yanında yer alması için büyük çaba sarf etmiştir. Anadolu'da haksız olarak İtilaf Devletlerinin gerçekleştirdiği işgalleri protesto ederek işgale uğrayan bölgelerdeki insanlara yardım kampanyaları düzenlemiştir.

Aynı amaçlar doğrultusunda kurulan, Bolu Müdâfaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti, Bolu Muallim ve Muallimeler Cemiyeti ve Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti de Milli Mücadele için oldukça yararlı faaliyetler yürütmüştür. Ayrıca bu cemiyetler milli kuvvetlerin askeri ve siyasi başarıları karşısında kamuoyunun duyarlılıklarının artırılması için yürüttükleri çalışmalarla ulusal bilincin artmasına katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Y. (1990). *Milli Mücadele'de Güney Cephesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akın, V. (2000). *Doktor Fuat Umay (Bir Devrin Cemiyet Adamı)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Apak, R. (1942). *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?* İstanbul.

- Bayraktar, D. (1988). *Cumhuriyet Döneminde Bolu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Baykal, B.S. (1986). *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara.
- Bolu Gazetesi*, 4 Teşrin-i Sani, 1336, Sayı. 317, s.1.
- Çağlar, G. (1990). *Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen) (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Dertli Gazetesi*,
 ---7 Haziran 1336, Sayı.11.
 ---4 Teşrin-i Evvel 1336, Sayı. 27.
 ---23 Ağustos 1920, Sayı. 21.
 --- 6 Kanun-ı Evvel 1336
 ---9 Mayıs 1337, Sayı. 58, s. 2.
 ---24 Ocak 1922, Salı, Sayı. 101.
 ---28 Mart, 1922, Sayı.110.
 ---13 Nisan 1337, Sayı. 55, s. 2.
 ---6 Nisan 1337, Sayı. 53, s. 1.
 ---6 Nisan 1337, Sayı. 53, s. 2.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar*, 1.Kitap. (Yay. Haz: Sabahattin Selek). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Karamanoğlu, M. (1965). Fırka ve Geçmişten Hatıralar. *Çele Dergisi*. Cilt. III. Sayı.20. Ankara: s.12-
- Konrapa, Z. (1960). *Bolu Tarihi*. Bolu: Vilayet Matbaası.
- Konukçu E, (1978). Bolu Bölgesine Ait Milli Mücadele Kronolojisi. *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, 1/1, Erzurum.
- Özkaya, Y. (1988) İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçış Olayı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:13, s. 139.
- Özkök, R. (1971). *Milli Mücadele Başlarken Düzce-Bolu İsyancıları*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sarı, H. (1995). *Milli Mücadele'de Bolu*. Bolu: Kemal Matbaacılık.
- Türkoğlu Gazetesi*, 11 Aralık 1921
- Tuna, T.Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler: 1859- 1952*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Tütüncü, Z. (1996). *Türkoğlu Gazetesine Göre İstiklal Savaşı'nın Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, C. (1991). *Milli Mücadele'de Dertli Gazetesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.